

Rafał Czachor

Włodzimierz Majakowski a socjalizm

Rocznik Instytutu Polsko-Rosyjskiego nr 1, 46-74

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Rafał Czachor

Włodzimierz Majakowski a socjalizm

W artykule przedstawiono miejsce myśli politycznej bolszewizmu w twórczości Władimira Majakowskiego. W ujęciu diachronicznym przeanalizowano literackie zaangażowanie Majakowskiego w rewolucyjne przemiany w Rosji na początku XX wieku oraz niejednoznaczny stosunek artysty do bolszewizmu.

Słowa kluczowe: Włodzimierz Majakowski, socjalizm, bolszewizm, Związek Radziecki

Włodzimierz Majakowski to jedna z ważniejszych postaci sztuki rosyjskiej, a zwłaszcza radzieckiej. Przez cały okres istnienia Związku Radzieckiego traktowany był jako najwybitniejszy poeta, symbol radzieckiej kultury. Na opinię taką z pewnością zasłużył sobie dzięki wyrażanej w swych utworach akceptacji dla rewolucyjnych zmian, a także – paradoksalnie – przedwczesną i niewyjaśnioną śmiercią w 1930 roku. Fakt ten sprawił, że po śmierci Majakowski mógł stać się ikoną poezji radzieckiej, a kreowana o nim legenda budowała wzorzec artysty-patrioty godnego uznania i naśladowania. Co ważne, legenda o Majkowskim jako heroldzie bolszewizmu była kreowana na wyrost, a stosunek poety do ideologii był dalece niejednoznaczny, między innymi ze względu na rozbujające „ja” i skrajny indywidualizm artysty.

Zarówno twórczość Włodzimierza Majakowskiego, jak i jego osoba doczekała się szeregu ważnych opracowań. Wątek artystycznego zaangażowania Majakowskiego w budowę ustroju komunistycznego był głównie eksploatowany w epoce ZSRR. Istotna część monografii dotyczących tego zagadnienia powstała w czasach sowieckich, a ich wiarygodność i rzetelność jest w poważnym stopniu wątpliwa¹. Oprócz materiału źródłowego

¹ А. Колосков, *Маяковский в борьбе за коммунизм*, Москва 1969; Г. Черемин, *Ранний Маяковский. Путь поэта к октябрю*, Москва-Ленинград 1962; Е. Наумов, *Маяковский в первые годы советской власти*, Москва 1955.

w postaci utworów Majakowskiego istotną grupę źródeł stanowią prace o charakterze biograficznym².

Włodzimierz Majakowski urodził się w gruzińskiej miejscowości Bagdadi w 1893 roku. Ojciec przyszłego twórcy pochodził z *dworoiństwa*, choć zajmował skromną posesję w leśnictwie. Matka zajmowała się wychowaniem Włodzimierza i jego dwóch starszych siostr: Ludmiły i Olgi³.

Pierwszy kontakt młodego Majakowskiego z polityką nastąpił w burzliwym dla Imperium Rosyjskiego okresie lat 1905-1906, gdy po „krwawej niedzieli” masowe protesty objęły cały kraj i wyprowadziły na ulice ponad 2 miliony niezadowolonych poddanych cara Mikołaja II⁴. Także zachodnia Gruzja stała się areną protestów. Socjaliści, stojący na czele protestów, mieli także znaczny wpływ wśród młodzieży. W Kutaisi, gdzie mieszkała od jakiegoś czasu rodzina Majakowskich, protesty objęły całe miasto, w tym szkołę, w której uczył się dwunastoletni Włodzimierz. Przyszły poeta aktywnie włączył się w ruch protestacyjny i trafił do środowiska marksistów: własnoręcznie wykonywał kopie socjalistycznych broszur (jedna z nich zachowała się w Odessie), z zainteresowaniem czytał przemycane ukradkiem lektury⁵. W kreowaniu poglądów Majakowskiego doniosłą rolę odegrała siostra Ludmiła, która uczyła się w Moskwie. Dzięki niej młody chłopak miał okazję zaznajomić z utworami Karola Marksa, Fryderyka Engelsa, Fryderyka Lassalle’a, Karola Kautskiego czy Gieorgija Plechanowa. Na ten burzliwy dla Rosji okres przypadła także śmierć głowy rodziny Majakowskich. Wdowa wraz z córką i synem przenieśli się do Moskwy, gdzie mieszkała Ludmiła. W tym czasie Majakowski zaangażował się w działalność polityczną, wstąpił do Socjaldemokratycznej Par-

² А. Михайлов, *Жизнь замечательных людей. Маяковский*, Москва 1988; E. Balcerzan, *Włodzimierz Majakowski*, Warszawa 1984; B. Jangfeldt, *Majakowski. Stawką było życie*, przeł. W. Wygaś, Warszawa 2010.

³ B. Jangfeldt, *op. cit.*, s. 13-14.

⁴ L. Bazyłow, P. Wieczorkiewicz, *Historia Rosji*, Wrocław-Warszawa-Kraków 2005, s. 336.

⁵ В. Маяковский, *Я сам* [w:] idem, *Полное собрание сочинений в тринадцати томах. Том первый. 1912-1917*, Москва 1955, wersja elektroniczna: <http://az.lib.ru/m/majakowskij_w_w/text_0020.shtml> (20.02.2012)

tii Robotniczej Rosji, czytał literaturę o tematyce socjalistycznej. Dla nielegalnego szkolnego pisemka „Poryw” napisał swój pierwszy wiersz. Po czasie Majakowski krytycznie oceniał ten utwór, twierdząc, że wyszedł „bardzo rewolucyjny i tak samo nieskładny”⁶. Ani wiersz, ani nawet jego tytuł nie zachowały się⁷.

W 1908 roku Włodzimierz porzucił naukę w moskiewskim gimnazjum i wpadł w wir partyjnej pracy⁸. W tym czasie dokonywał się rozłam w obozie komunistów. Majakowski opowiedział się za bezkompromisowością, zaostreniem walki z panującym ustrojem propagowanym przez obóz nazywający siebie bolszewikami. Pracę młodego propagandysty przerwało aresztowanie wczesną wiosną 1908 roku. Wypuszczony został za poręczeniem rodziny, lecz już rok później ponownie został zatrzymany, tym razem z poważnymi zarzutami, zgromadzonymi przez szpiegów carskiej *ochrony*⁹. Od sierpnia 1909 do stycznia 1910 roku Majakowski siedział w izolatce więziennej. Jak później sam wspominał, czas ten wykorzystał na nadrobienie zaległości w literaturze. W więzieniu nie mógł czytać utworów o wydźwięku politycznym, więc chwycił za twórczość współczesną: Aleksandra Biełego, Konstantego Balmonta¹⁰. Sam jednak miał problem z wyrobieniem własnego stylu literackiego – chciał być poetą mas, chciał tworzyć „sztukę socjalistyczną”, jednak stwierdzał, że pisać nie umie¹¹. W obliczu literackich niepowodzeń nastąpiło zainteresowanie malarstwem: Włodzimierz Majakowski pobierał nauki u Siergieja Żukowskiego, a w 1911 roku wstąpił do Moskiewskiej Szkoły Malarstwa. Rok później, kontynuując naukę malarstwa, „całkowicie nieoczekiwanie stał się poetą”¹². Wpływ na to miała znajomość z braćmi Burlukami, którzy zainteresowali Majakowskiego kubofuturyzmem. Przyszły poeta miał się zetknąć z nieznanym sobie środowiskiem: poznał ludzi z artystycznej bohemy i inteligencji¹³. Razem z futury-

⁶ В. Маяковский, *Я сам*, *op. cit.*

⁷ Г. Черемин, *op. cit.*, s. 15-16.

⁸ А. Колосков, *op. cit.*, s. 40.

⁹ *Ibidem*, s. 50-53.

¹⁰ Г. Черемин, *op. cit.*, s. 18.

¹¹ А. Колосков, *op. cit.*, s. 61.

¹² *Ibidem*, s. 61

¹³ Г. Черемин, *op. cit.*, s. 35-36.

stami wypracowywał nową wizję sztuki i jej stosunku do spraw społecznych, występował z referatami i publikował własne utwory w zbiorach¹⁴. Dla futurystów rewolucyjność i bunt nie miały charakteru politycznego: był to zjawisko zamykające się w ramach sztuki – bunt estetyczny wymierzony przeciwko dotychczasowym formom artystycznym¹⁵.

Z omawianego wczesnego okresu twórczości Majakowskiego istotny jest cykl *Ja!*, w którym widać stopniową krystalizację jego postawy jako poety. Cykl ten miał być odpowiedzią na doświadczenia i obcowanie z obcą mu klasą społeczną. Aleksandr Kołoskow stwierdza, że oprócz poczucia wyobcowania u Majakowskiego narastało napięcie związane z oczekiwaniem na nową falę wystąpień rewolucyjnych. Miało to miejsce tuż po tak zwanej „masakrze leńskiej” w 1912 rok – krwawym stłumieniu buntów wśród syberyjskich robotników licznych zakładów. *Explicite* Majakowski odwołał się do tych wydarzeń w utworze *Kilka słów o mojej matce*:

А у мамы больной
пробегают народа шорохи
от кровати до угла пустого.
Мама знает -
это мысли сумасшедшей ворохи
вылезают из-за крыш завода Шустова¹⁶.

W rzeczywistości cykl ten jest dużo głębszy i bogatszy, niż interpretowała go radziecka nauka. Napięta sytuacja społeczna jest nie budzącym optymizmu tłem, na którym bardzo dokładnie zarysowany został portret podmiotu lirycznego, uczuciowego, niepewnego przyszłości, wyobcowanego człowieka:

Солнце!
Отец мой!

¹⁴ Programowym manifestem grupy był zbiór wierszy Włodzimierza Majakowskiego, Welimira Chlebnikowa, Dawida Burluka i innych pod tytułem *Policzek smakowi powszechnemu* (*Пощёчина общественному вкусу*, 1913), <http://az.lib.ru/m/majakowskij_w_w/text_0150.shtml> (4.02.2012)

¹⁵ Г. Черемин, *op. cit.*, s. 41.

¹⁶ В. Маяковский, *Несколько слов о моей маме*, <http://az.lib.ru/m/majakowskij_w_w/text_0040.shtml> (20.02.2012)

Сжался хоть ты и не мучай!
Это тобою пролитая кровь моя льётся дорогою
дольней.

Это душа моя
ключьями порванной тучи
в выжженном небе
на ржавом кресте колокольни!
Время!
Хоть ты, хромою богомаз,
лик намальной мой
в божницу уродца века!
Я одинок, как последний глаз
у идущего к слепым человека!¹⁷

Dla wczesnego okresu twórczości Majakowskiego charakterystyczny jest konflikt podmiotu lirycznego z otaczającym światem. Jak unaocznia powyższy fragment, jego przeżycia mają niemalże wymiar kosmologiczny. Obok udanej kreacji tragiczności losu, godna uwagi jest również wrażliwość autora na świat zewnętrzny, przyrodę. Charakterystyczny jest wiersz *Noc*, w którym barwnie przedstawiono zachód słońca, nadejście zmroku w miejskim pejzażu (kult cywilizacji i industrializacji)¹⁸. Dając wykładnię piękna, autor stwierdzał, że to „dynamiczne życie ulicznej masy, to ulice, po których biegną tramwaje, automobile, ciężarówki, odbijające się w lustrzanych oknach i witrynach dużych sklepów (...) współczesne miasto-dyrygent, rosnące w drapacze chmur, pałace w fabrycznych kominach, jadące windami na ósme piętra”¹⁹.

Za cezurę wyznaczającą granicę pierwszej, młodzieńczej fazy twórczości Majakowskiego sam twórca uważał powstanie dramatu *Włodzimierz Majakowski* po raz pierwszy wystawionego w grudniu 1913 roku. Początkowo duże nadzieje wiązały z tym dramatem futurocy, dla których miał się stać sztandarowym dziełem. Ostatecznie utwór był stosunkowo daleki od zasad futurocy: nie był już tylko formą „walki przeciwko wulgarności

¹⁷ В. Маяковский, *Несколько слов обо мне самом*, <http://az.lib.ru/m/majakowskij_w_w/text_0040.shtml> (20.02.2012)

¹⁸ В. Маяковский, *Ночь*, <http://az.lib.ru/m/majakowskij_w_w/text_0040.shtml> (20.02.2012)

¹⁹ А. Михайлов, *op. cit.*, s. 7.

i mieszczańskim szablonom” – na pierwszy plan wysuwał się aspekt politycznego zaangażowania²⁰. Zaskakujący był tytuł – imię i nazwisko głównego bohatera, ale przecież jednocześnie i autora. Miało to na celu zwiększyć realizm i wiarygodność prezentowanej treści, ale było także dowodem właściwej Majakowskiemu megalomanii i egocentryzmu²¹. Utwór utrzymany był w konwencji pół-fantastycznej. Badacze zauważają, że dramat młodego twórcy jest w wielu miejscach kompozycyjnie niespójny, niemniej istotne okazało się przyjęcie przez publiczność – regułą na spektaklach było oburzenie siedzących w pierwszych rzędach bogatych widzów oraz okrzyki zachwytu z końca sali okupowanej przez biedniejszych teatromanów²².

Kolejny okres twórczości Majakowskiego rozpoczyna *Obłok w spodniach*, utwór powstały w 1915 roku. Doszukiwać się tu można narastającej nienawiści do burżuazji, będącej pokłosiem bliższego poznania rosyjskiej prowincji w ramach wyjazdów futurystów z wystąpieniami i odczytami, ale równie możliwy jest też akcent bardzo osobisty – będąc w Odessie, poeta pokochał szesnastoletnią dziewczynę Marię Denisową, a przeszkodą w ich znajomości miały być różnice klasowe²³. Wątek ten wpisuje się dobrze w charakterystyczną dla twórczości Majakowskiego krytykę realiów społecznych:

Эй!
Господа!
Любители
святоотатств
преступлений
боен; -
а самое страшное

²⁰ Г. Черемин, *op. cit.*, s. 69-71.

²¹ Po spektaklach popularność Majakowskiego znacznie wzrosła. Jak pisał Benedikt Liwshyc, w wyniku tej popularności tylko fleksyjna specyfika nazwiska poety przeszkodziła, by stało się ono źródłem neologizmów, jak nazwisko futurystów Burluków, od którego powstało „burlukać”, „burlukanie” itp. Б. Лившиц, *Грезер и горлан*, <http://az.lib.ru/l/liwshic_b_k/text_0020.shtml> (20.02.2012)

²² Г. Черемин, *op. cit.*, s. 79-80.

²³ В. Jangfeldt, *op. cit.*, s. 32-33.

видели –
лицо моё;
когда
я
абсолютно спокоен?²⁴

Treść czterech części poematu *Obłok w spodniach* można sprowadzić do czterech krzyków: „долой вашу любовь; долой ваше искусство; долой ваш строй; долой вашу религию”. Właśnie w tym poemacie wyraźnie zmanifestowana została ateistyczna postawa Majakowskiego. Ostro wyśmiewa on cerkiewne przypowieści, jak i samego Boga, pisząc:

- Послушайте, господин бог!
(...)
Я думал – ты всеильный божище;
а ты недоучка; крохотный божик.²⁵

Ateizm u Majakowskiego, nazywającego siebie prześmiewczo trzynastym apostołem, bardzo wyraźnie wiąże się z fascynacją techniką i związanymi z nią możliwościami człowieka. Wiara w siłę i rozum człowieka prowadziły do negacji boskich sił sprawczych. Największy potencjał tkwi tym samym w ludziach pracy, zajmujących się na co dzień produkcją w skrajnie trudnych warunkach rosyjskich fabryk. Majakowski zauważał siłę narodu i jego możliwości:

Мы сами творцы в горящем гимне –
шуме фабрики и лаборатории.²⁶

Potencjał ten przekuwa się w zdolność do politycznego działania i wyzwolenia pracujących mas spod kapitalistycznego jarzma. Poeta stwierdzał to słowami:

Никто не даст нам избавленья –
Ни бог; ни царь и не герой.
Добьёмся мы освобожденья
Своею собственной рукой.²⁷

²⁴ В. Маяковский, *Облако в штанах*, <http://az.lib.ru/m/majakowskij_w_w/text_0060.shtml> (10.02.2012)

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

Obłok w spodniach sam Włodzimierz Majakowski traktował jako krok milowy na swym twórczym szlaku. Widać w nim wyraźne socjalistyczne, rewolucyjne przekonania. Majakowski po latach porównywał *Obłok w spodniach* do innego swojego utworu *Do-brze!* i nazywał „katechizmem dzisiejszej sztuki”²⁸. Tutaj też częściej mamy do czynienia z poetą-przedstawicielem ludu i jego głosem, a nie wyalienowanym artystą stojącym z boku i z dala od problemów społeczeństwa²⁹. Tym samym narasta dystans pomiędzy Majakowskim a futurystami, dla których twórczość miała pozostawać sztuką dla sztuki, bez charakteru utylitarnego.

Kolejnym ważnym dziełem Majakowskiego był powstały w czasie I wojny światowej poemat *Wojna i człowieczeństwo* (w oryginale *Война и мир*). Autor pisał utwór będąc na służbie w Piotrogradzie. Swoją kontynuację znalazła więc antywojenna myśl Majakowskiego wyrażana przez niego już wcześniej, chociażby w wierszu *Ja i Napoleon*. Poeta w swych „pacyfistycznych” manifestach był bardzo bliski poglądom wyrażanym przez obóz bolszewicki, a zwłaszcza Włodzimierza Lenina. Poemat *Wojna i człowieczeństwo* zawiera ostrą krytykę świata kapitalistycznego. Rozpoczyna się od obrazu burżuazyjnego społeczeństwa, które samo zapędziło się w ślepą uliczkę i rozpoczyna imperialistyczną wojnę. Dalej Majakowski kreśli obraz dantejskich scen, wojna przynosi dzikość, barbarzyństwo i brutalność. Ostatecznie poeta przechodzi do słów nadziei: wojna się skończy i zniknie świat niesprawiedliwości – zapanuje braterstwo narodów, a społeczeństwa będą składać się z ludzi, a nie klas:

Вселенная расцветает еще
радостна;
нова

Dalej zaś:

Славиться; человек
во веки веков живи и славься!
Всякому;
живущему на земле

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Г. Черемин, *op. cit.*, s. 92-93.

²⁹ Г. Черемин, *op. cit.*, s. 96.

слава;
слава;
слава!³⁰

Nowy, powojenny człowiek będzie, według autora, budować ustrój komunistyczny. Co do takiej przyszłości Majakowski nie ma wątpliwości, potwierdza to w ostatnich słowach utworu, gdzie wolność i socjalizm są niemalże synonimami:

И он;
свободный
ору о ком я;
человек –
придет он;
верьте мне;
верьте!³¹

Temat ten w pewien sposób kontynuuje poemat *Człowiek*, nad którym Majakowski myślał pisząc *Wojnę i człowieczeństwo*. Pojawia się tutaj motyw człowieka – twórcy wszelkich wartości, któremu przypada tragiczny los, poniżenie i eksploatacja ze strony wyzyskiwaczy. Autor zgłębia mechanizmy wyzysku i dehumanizacji – tematyka pozostaje ta sama, co we wcześniejszych utworach Majakowskiego, tym razem autor jednak pogłębia ekspresyjnie przedstawiany obraz burżuazyjnego ucisku³². W *Człowieku* pojawia się też motyw miłości: podobnie jak we *Włodzimierzu Majakowskim*, *Obłoku w spodniach*, tak i w tym utworze uczucie pozostaje poza ramami i regułami porządku społecznego:

Встрясывают революции царств тельца;
меняет погонщиков человечесий табун;
но тебя;
некорованного сердец владельца;
ни один не трогает бунт!³³

³⁰ В. Маяковский, *Война и мир*, <http://az.lib.ru/m/majakowskij_w_w/text_0080.shtml> (20.02.2012)

³¹ *Ibidem*.

³² Г. Черемин, *op. cit.*, s. 110.

³³ В. Маяковский, *Человек*, <http://az.lib.ru/m/majakowskij_w_w/text_0090.shtml> (20.02.2012)

Ostatni etap drogi twórczej Włodzimierza Majakowskiego przed przewrotem bolszewickim to szczególnie gorący dla Rosji okres między dwoma rewolucjami 1917 roku. Najważniejsze wydarzenia zachodziły w Piotrogradzie – rosyjskiej stolicy, gdzie też służył w tym czasie w wojsku Majakowski. Obalenie caratu artysta przyjął z ogromnym zadowoleniem, na prośbę Gorkiego stworzył satyryczny cykl, w którym znalazł się towarzyszący plakatowi wierszyk o carze pt. *Zapominalski Mikołaj*:

Уж сгною; скручу их уж я!
думал царь; раздавши ружья.
Да, забыл он между прочим;
что солдат рождён рабочим³⁴.

Wydarzeniom lutego 1917 roku Majakowski poświęcił długi wiersz *Rewolucja* z podtytułem *Kronika*. Utwór ten przeszedł do historii literatury jako *Kronika poetycka* (Поэтохроника). Lenin stwierdzał, że rewolucja lutowa to w istocie przewrót burżuazyjno-demokratyczny, lecz jest bardzo pożądany na drodze do kolejnego przewrotu i objęcia władzy przez masy pracujące. Także Majakowski, choć najprawdopodobniej nie myślał o kolejnym zamachu stanu, doceniał znaczenie upadku dawnego samodzielnego reżimu:

Граждане!
Сегодня рушится тысячелетнее «Прежде»
Сегодня пересматривается миров основа.³⁵

Radował się on z upadku dotychczasowego systemu, co potwierdzają słowa „śmierć dwugłowemu” – chodzi o symbol Rosji, dwugłowego orła znajdującego się na państwowym godle.

Смерть двуглавному!
Шеищи глав
рубите наотмашь!
Чтоб больше не ожил.

³⁴ В. Маяковский, *Забывчивый Николай*, <http://az.lib.ru/m/majakowskij_w_w/text_0040.shtml> (20.02.2012)

³⁵ В. Маяковский, *Революция. Поэтохроника*, <http://az.lib.ru/m/majakowskij_w_w/text_0040.shtml> (20.02.2012)

Poeta stwierdzał, że rewolucja lutowa jest aktem ostatecznej dziejowej sprawiedliwości społecznej, zwycięstwem warstw poddawanych uciskowi. Problem, w jaki sposób dokonało się zwycięstwo i jakie rodzi konsekwencje nie istniał, bowiem zwycięzców się nie sądzi:

Мы победили!
Слава нам!
Сла—а—ав—вва нам!³⁶

Wkrótce cały kraj popadł w chaos, a skomplikowana sytuacja i ogólny kryzys były na rękę bolszewikom. W rzeczonym czasie partia bolszewików była stosunkowo słaba – liczyła około 20 tysięcy członków, a kierujący nią Józef Stalin i Lew Kamieniew skłaniali się do ugody z Rządem Tymczasowym. Sytuacja ta bardzo niepokoiła dążącego do jak najszybszego przejścia władzy Lenina, który postanowił za wszelką cenę wyrwać się ze Szwajcarii i stanąć na czele partii³⁷.

Także Majakowski, będąc na miejscu najważniejszych wydarzeń politycznych, był daleki od poglądów bolszewików. Jego utwory, głównie satyry, miały charakter antymonarchistyczny, a nie antyburżuazyjny. Poeta zaangażował się w publiczną dyskusję o rolę poezji i twórcy w nowych warunkach społeczno-politycznych. Brak dokładnych zapisów wystąpień, jednak na podstawie istniejących dokumentów można stwierdzić, że Majakowski, wstępując w imieniu „lewego skrzydła sztuki rosyjskiej” (grupy LEF), wskazywał na konieczność oddzielenia sztuki do polityki. Stwierdzał ponadto, że artysta nie powinien bezpośrednio angażować się w życie polityczne, co pozostawało w zgodzie z ideami futurystów. Napisany w 1917 roku *Nasz marsz*, który nieprzypadkowo został opublikowany pod tytułem *Marsz futurystów*, skupiał się na dźwiękowej stronie utworu, pomijając znaczenie treści. Stąd też na wiersz ten negatywnie zareagował Lenin³⁸. Rzuca to nieco inne światło na osobę pierwszego radzieckiego poety, uświadamiając, że przechodził on wieloetapową drogę do skryształowanych

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ L. Bazyłow, P. Wieczorkiewicz, *op. cit.*, s. 379.

³⁸ E. Хаумов, *op. cit.*, s. 16

poglądów bolszewickich³⁹. W rzeczonym okresie wciąż można Majkowskiego klasyfikować bardziej jako futurystę niż awangardę przyszłej sztuki socjalistycznej.

Podsumowując przedrewolucyjny dorobek Włodzimierza Majakowskiego należy zauważyć, że przez długie lata dominował wizerunek poety jako futurystycznego indywidualisty i utopisty, co miało się odbijać w jego twórczości. Badacze radzieccy klasyfikując Majakowskiego – mimo pewnych zastrzeżeń i podkreślania znaczenia jego nieprzeciętnej osobowości – jako futurystę, podkreślali, że był to przedstawiciel nurtu o wydźwięku dekadentckim – stojącego w jawnej sprzeczności z literaturą burżuazyjną⁴⁰. Późniejsze podnoszenie socjalistycznego charakteru twórczości Majakowskiego oraz afirmację poety umożliwiała wiele cech zbieżnych pomiędzy futuryzmem a późniejszym (bo zapoczątkowanym w latach 30., już po śmierci Majakowskiego) realizmem socjalistycznym. W wyniku sterowanego politycznie procesu literackiego, na bazie opozycji wobec dominujących w latach 20. nurtów literackich wypracowano nowe zasady literatury ZSRR, mającej mieć kilka cech wspólnych z futuryzmem: manifestacyjny, perswazyjny charakter utworów, fascynacja industrializacją, negacja przeszłości i dawnego ładu społecznego.

Zwycięstwo rewolucji proletariackiej w Rosji miało przynieść zasadniczy przełom i skryształowanie się poglądów Majakowskiego. Sam twórca deklarował, iż nie miał wątpliwości co do słuszności przewrotu bolszewickiego. Jak wspominał w autobiografii:

Принимать или не принимать? Такого вопроса для меня (...) не было. Моя революция. Пошел в Смольный. Работал. Все, что приходилось.⁴¹

Objęcie władzy przez bolszewików miało stać się nadzieją na realizację świata kreowanego przez Majakowskiego w utworze *Człowiek*. Swój stosunek do komunizmu i nowego ustroju przedstawił on kilka lat później w wierszu *Do domu!*

³⁹ Г. Черемин, *op. cit.*, s. 164.

⁴⁰ А. Колосков, *op. cit.*, s. 126.

⁴¹ В. Маяковский, *Я сам, op. cit.*

Пролетарии
приходят к коммунизму
низом —
низом шахт,
серпов
и вил, —
я ж
с небес поэзии
бросаюсь в коммунизм
потому что
нет мне
без него любви.⁴²

Zatem poparcie komunizmu jest bardziej świadomym wyborem niż emocjonalnym zaangażowaniem. Do przewrotu bolszewickiego artysta odniósł się z dystansem i rezerwą. Dopiero po kilku miesiącach od rewolucji w jego utworach widać zaangażowanie w nowe życie polityczne. Pierwszym z utworów, który odnosił się do rewolucji październikowej była napisana w 1918 roku *Oda rewolucji*. W utworze tym wyraźnie widać fascynację Majakowskiego rewolucją jako taką – w utworze na pierwszy plan wysuwa się nieokiełznana, ale i straszna dla poety siła nieodwracalnych zmian:

О, звериная!
О, детская!
О, копеечная!
О, великая!
Каким названьем тебя еще звали?
Как обернёшься ещё, двуликая?
Стройной постройкой,
грудой развалин?⁴³

Zaangażowanie po stronie bolszewików wyraźnie przejawiało się dopiero w kolejnym wierszu z tego okresu, będącym manifestem i odezwą skierowaną do futurystów:

Товарищи!

⁴² В. Маяковский, *Домой!*, <http://az.lib.ru/m/majakowskij_w_w/text_0520.shtml> (10.02.2012)

⁴³ В. Маяковский, *Ода революции*, <http://az.lib.ru/m/majakowskij_w_w/text_0160.shtml> (20.02.2012)

На баррикады! —
баррикады сердец и душ.
Только тот коммунист истый,
кто мосты к отступлению сжег.
Довольно шагать, футуристы,
в будущее прыжок!⁴⁴

Wzywa on zatem futurystów do uczestnictwa w życiu społecznym, dostrzega konieczność przeniesienia postulatów literackich na grunt dnia codziennego. W kolejnym wierszu *Poeta robotnik* podkreśla on swoją bliskość z pracującymi oraz wspólny interes obu grup. Rola poetów sprowadza się do przewodnictwa masom w awangardowym pochodzie:

Кто выше — поэт
или техник
который
ведет людей к вещественной выгоде?
Оба.
Сердца - такие ж моторы.
Душа - такой же хитрый двигатель.
Мы равные.
Товарищи в рабочей массе.
Пролетарии тела и духа.
Лишь вместе
вселенную мы разукрасим
и маршами пустим ухать.⁴⁵

Politycznym manifestem poety były również takie utwory jak poświęcony marynarzom wiersz *Lewą marsz czy III Międzynarodówka*. W pierwszym z wymienionych utworów widać zarówno negację przeszłości, jak i zawierający się w prostych słowach przekaz, zagrzewający czerwonych do walki w wojnie domowej:

Довольно жить законом,
данным Адамом и Евой.
Клячу историю загоним,

⁴⁴ В. Маяковский, *Приказ по армии искусства*, <http://az.lib.ru/m/majakowskij_w_w/text_0160.shtml> (20.02.2012)

⁴⁵ В. Маяковский, *Поэт рабочий*, <http://az.lib.ru/m/majakowskij_w_w/text_0160.shtml> (20.02.2012)

Левой!

Левой!

Левой!

Эй, синевлузые!

Рейте!

За океаны!

(...)

Коммуне не быть покорённой.

Левой!

Левой!

Левой!⁴⁶

W 1918 roku Majakowski napisał pierwsze swoje duże dzieło pod tytułem *Misterium buffo*. Utwór poświęcony został pierwszej rocznicy rewolucji październikowej. Celem autora było przedstawienie możliwie szerokiego obrazu pochodu zwycięskiej rewolucji. O charakterze utworu mówi także jego podtytuł *Героическое, эпическое и сатирическое изображение нашей эпохи*. *Misterium* miało określać to, co w rewolucji wielkie, buffo – to, co w niej śmieszne. Fundamentem ideowym *Misterium* miało być zderzenie dwóch klas – proletariatu i burżuazji, które w utworze dzielą się na „czystych” i „nieczystych”. Wątek walki uciemiężonych o rzekomo lepszy świat w powyższym utworze uzupełnia kolejny „kopniak” ze strony poety w religię – ciemnogród i zabobony pozwalające pasożytnicemu na społeczeństwie duchowieństwu na dostatni żywot. Wyraźne futurystyczne *Misterium*, którego premiera odbyła się w pierwszą rocznicę rewolucji październikowej przyniosło przełom w rosyjskiej dramaturgii. Jak pisał Jewgienij Naumow, odkrywało ono drogę do odnowienia teatralnego repertuaru, a szczególnie ważnym był fakt, że bohaterem sztuki była klasa pracująca⁴⁷. Anatolij Łunaczarski w jednej z piotrogrodzkich gazet pisał w 1918 roku o *Misterium*...

To wesoła symboliczna podróż klasy robotniczej po rewolucyjnym potopie stopniowo wyzwalającej się od swych pasożytów, przez piekło i raj, do ziemi obiecanej, która

⁴⁶ В. Маяковский, *Левый марш (матросам)*, <http://az.lib.ru/m/majakowskij_w_w/text_0160.shtml> (20.02.2012)

⁴⁷ Е. Наумов, *op. cit.*, s. 46.

okazuje się naszym grzesznym padolem, tyle że oplukanym rewolucyjnym potopem i na której ‘towarzysze rzeczy’ niecierpliwie oczekują swojego brata – człowieka pracy...⁴⁸

Jak widać z powyższego, w centrum twórczości Majakowskiego pozostać miała główna zasada marksizmu – teoria klas i walki klas. Rozpatrując stosunek Majakowskiego do ustroju radzieckiego nie można pominąć roli bolszewickiego wodza. Postać Włodzimierza Lenina, przywódcy światowego proletariatu znalazła swój wyrazisty obraz w twórczości radzieckiego poety. Już na wstępie warto przytoczyć słynne słowa autorstwa Majakowskiego:

Партия и Ленин —
 близнецы-братья —
кто более
 матери-истории ценен?
Мы говорим
 Ленин,
 подразумеваем —
 партия,
мы говорим
 партия,
 подразумеваем —
 Ленин.⁴⁹

Po raz pierwszy o Leninie Majakowski napisał w 1920 roku. Utwór był poświęcony 50. rocznicy urodzin wodza pod tytułem *Włodzimierz Ilicz!* W poemacie tym Lenin – nieodrodny syn ludu jest uosobieniem jego najlepszych cech: siły, mądrości, poświęcenia i heroizmu. Poeta wyraża też miłość do Lenina, powszechnie nazywanego, po koleżeńsku, szczerze i swojsko, Iliczem. Motyw ten był następnie stale eksploatowany przez propagandę sowiecką. Bliski (*родной*) a jednocześnie wielki Lenin miał być nieodłącznym i wszechobecnym towarzyszem ludzi radzieckich. Majakowski zastrzega przy tym, że pochwała Lenina to nie jedna z wielu „bajek o bohaterach”, to rzeczywisty obraz bohatera, ale jednocześnie jednego z nas, prostego Ilicza:

⁴⁸ Cyt. za: W. Woroszyński, *Życie Majakowskiego*, Warszawa 1984, s. 279.

⁴⁹ В. Маяковский, *Владимир Ильич Ленин*, <http://az.lib.ru/m/majakowskij_w_w/text_0480.shtml> (20.02.2012)

Я знаю —
не герои
низвергают революций лаву.
Сказка о героях —
интеллигентская чушь!
Но кто ж
удержится,
чтоб славу
нашему не воспеть Ильичу?⁵⁰

Artysta poemat poświęca „dłугому życiu towarzysza Lenina”. Nazywa go przy tym „nowym Sieńką Riazinem”. Pojawienie się Lenina jest spełnieniem nadziei ludu, w którym narastał gniew i sprzeciw wobec istniejących stosunków społeczno-politycznych. Wybawienie przychodzi zaś nie z zewnątrz, ale jest owocem uciskanych warstw społecznych:

... в глуши Симбирска
родился
обыкновенный мальчик
Ленин.

Lenin jest tu przede wszystkim wodzem nowego typu, łączy w sobie cechy indywidualnego przywódcy, jak i powszechne cechy ludu rosyjskiego: skromność, szczerść. To dzięki nim może odnieść sukces⁵¹. W utworze *Włodzimierz Ilicz!* zauważyć także można indywidualne cechy podmiotu lirycznego, jest on jednym z tłumu wielbiącego przywódcę, zaś dzięki poetyckiemu talentowi może on wyrazić powszechne myśli społeczeństwa. Wprost stwierdza przy tym, że zależy mu na zachowaniu naturalnego wizerunku wodza:

Рассияют головою венчик,
я тревожусь,
 не закрыли чтоб
настоящий,
мудрый
 человечий,

⁵⁰ *Ibidem*, por.: A. Абрамов, *Образ В.И. Ленина в творчестве В. Маяковского*, Москва 1970, s. 6.

⁵¹ *Ibidem*, s. 16.

ленинский

огромный лоб⁵².

Spójrzmy zatem na inny utwór poświęcony Leninowi, z tym że powstały już po śmierci radzieckiego wodza. Wiersz o tytule *Waszym, Towarzyszu, sercem i imieniem...* jest swoistym dialogiem podmiotu lirycznego z przywódcą:

Двое в комнате,
Я
и Ленин —
фотографей
на белой стене.⁵³

Sytuacja, w której podmiot liryczny i Lenin znajdują się sam na sam sprzyja szczerzej, otwartej rozmowie. Lenin jawi się tu, jak pisał radziecki badacz Anatolij Abramow, jako „najwyższy autorytet moralny (...) z którym chce się rozmawiać od serca”⁵⁴. Utwór ten jest pochwałą osiągnięć Lenina, przypomnieniem jego osoby i – jednocześnie – testamentem dla następnych pokoleń, który najlepiej zawiera się w następujących słowach:

Ленин —
жил.
Ленин —
жив.
Ленин —
будет жить.⁵⁵

Zwycięstwo bolszewizmu przyniosło zmiany w postawie Majakowskiego. Choć, jak stwierdzał Lenin, w miarę wprowadzania ustroju radzieckiego, walka klas się zaostrza, to dla poety musiały pojawić się nowe zadania. Jeśli przed rewolucją celem Majakowskiego było demaskowanie zasad kapitalistycznego ustroju i walka z nim, to po niej wysiłek twórczy został skierowany na pomoc w budowie nowego, socjalistycznego społeczeństwa. W grudniu 1918 roku Majkowski pisał:

⁵² В. Маяковский, *Владимир Ильич Ленин*, *op. cit.*

⁵³ *Ibidem.*

⁵⁴ *Ibidem.*

⁵⁵ *Ibidem.*

В чем насущность сегодняшней поэзии?

«Да здравствует социализм» — под этим лозунгом строит новую жизнь политик.

«Да здравствует социализм» — этим возвышенный идет под дула красноармеец.

«Днесь небывалой сбывается былью социалистов великая ересь» — говорит поэт.

Если б дело было в идее, в чувстве — всех троих пришлось бы называть поэтами. Идея одна. Чувство одно.

Разница только в способе выражения.⁵⁶

Zaangażowanie w budowę nowego ustroju Majakowski, doświadczony agitator, przejawiał na licznych zebraniach, czy publikując na łamach gazety „Sztuka komuny”. Wkrótce rozgorzała wojna domowa i Majakowski słowem wspierał walkę „ludu” z „białymi”. Gdy doszło do wojny polsko-bolszewickiej w 1920 roku, w satyrze Majakowskiego pojawił się też wątek polski na tle opiewanego oręża Armii Robotniczo-Chłopskiej:

Мчит Пилсудский,
пыль столбом,
звон идёт от марша...
Разобьётся глупым лбом
об Коммуну маршал.
Паны красным ткнут петлю,
нам могилу роют.
Ссыпь в могилу эту тлю
вместе с Петлюрою!
(...)
Лезут, в дрожь вгоняя аж,
на Коммуну паны.
Да оборвут
об штык
об наш
белые жупаны.
Быть под панским сапогом
нам готовит лях-то,
да побежит от нас бегом

⁵⁶ В. Маяковский, *Эту книгу должен прочесть каждый!*, <http://az.lib.ru/m/majakowskij_w_w/text_0840.shtml> (20.02.2012)

выбранная шляхта.⁵⁷

W tym czasie Majakowski był zaangażowany w pracę rosyjskiej agencji telegraficznej ROSTA. Tutaj dobrze realizował się jako komunistyczny agitator. Stworzył on szereg plakatów, które w łatwy sposób, aczkolwiek jakby malowane niewprawną dziecięcą ręką, agitowały za obroną nowego radzieckiego porządku. Jeśli do tej pory Majakowski zachowywał w swej twórczości autonomię, to w ROSTA artysta znalazł się pod przemożnym wpływem partii bolszewickiej. Realizował zadania płynące z komitetu partii, pierwsze wydawnictwo „Okna satyry ROSTA” poświęcone było tematowi „Partyjny tydzień w Moskwie”⁵⁸. Oprócz satyry ważne było upominanie społeczeństwa i dyscyplinowanie do rzetelnej pracy, teraz już nie dla burżuazyjnego wyzyskiwacza, lecz dla siebie:

Каждый прогул —
радость врагу.
А герой труда —
для буржуев удар.⁵⁹

Realizowana za pieniądze rola radzieckiego moralizatora i propagandysty w ROSTA stanowi środkowy okres twórczości dojrzałego twórcy. Zmienił się charakter jego pisarstwa i styl, który stał się bardziej utylitarny, perswazyjny, język zaś – zbliżony do potocznego. W latach 1922-1924 Majakowski napisał szereg utworów: powstała m.in. książeczka dla chłopstwa agitująca przeciwko bimbrownictwu pod tytułem *Won samogon!*, a także szereg drobnych utworów – najczęściej o nierównym poziomie artystycznym: chwalcących pracę, demaskujących szkodnictwo i propagujących ateizm. Majakowski wierszem reklamował herbatę, kakao czy papierosy, z innej strony zaangażował się m.in. w walkę z analfabetyzmem. Takie utwory, o silnie agitacyjnym wydźwięku, twórca nazywał „hasłami”. Za przykład może posłużyć wiersz *Долой неграмотность!*, kończący się słowami:

надо,

⁵⁷ В.В. Маяковский, *Okna Rosta 1919-1922*, <www.modernlib.ru/books/mayakovskiy_vladimir...> (20.02.2012)

⁵⁸ Е. Наумов, *op. cit.*, s. 74.

⁵⁹ *Ibidem*, s. 85.

чтоб каждый в Союзе
читал,
надо,
чтоб каждый в Союзе
писал.⁶⁰

W omawianym czasie pojawił się nowy wróg publiczny: Majakowski słowem uderzył w rosnącą w siłę grupę tak zwanych „nepmanów”, bogacących się w wyniku poluzowania gospodarczego reżimu ZSRR.

Jak już wspomniano, droga Majakowskiego ku nowym metodom twórczym, odpowiadającym wymaganiom radzieckiej epoki i socjalistycznej poezji nie była łatwa. Zasady te pokrótce wyłożone zostały w statucie Związku Pisarzy Radzieckich. Stwierdzono tam, że „socjalistyczny realizm wymaga od artysty w pierwszej kolejności historycznie rzeczowego wyobrażenia rzeczywistości w procesie rozwoju rewolucyjnego”⁶¹. Oznaczało to w zarysie przyjęcie marksistowskiej koncepcji dziejów opartej na teorii walki klas. Bolszewicy sądzili, że walka ta jest siłą napędową dziejów, a jej ostatnim etapem będzie wszechświatowa rewolucja proletariacka. Permanentna rewolucja oznaczała pełne zaangażowanie także na froncie wewnętrznym. W przypadku sztuki było to forsowanie „socializmu”. Majakowski proponował nowy, jasny i wyrazisty styl:

Я
поэзии
одну разрешаю форму:
краткость,
точность, математических формул.⁶²

Kolejnym ważnym dziełem Majakowskiego stał się poemat *150 000 000*, odnoszący się w tytule do liczby mieszkańców Kraju Rad. Tematem utworu jest oczywiście walka: sowiecki lud stawia czoła światowemu imperializmowi, który próbuje siłą zbrojną zdusić młode państwo. Utwór ten to kolejny krok, aby utożsamić się z masami: Majakowski zrezygnował z liryki na rzecz agitacyjnych

⁶⁰ Cyt. za: А. Колосков, *op. cit.*, s. 323.

⁶¹ Е. Наумов, *op. cit.*, s. 178.

⁶² В. Маяковский, *Пятый интернационал*, <http://az.lib.ru/m/majakowski_w_w/text_0340.shtml> (20.02.2012)

rysunków i tekstów dla ROSTA. Utwór początkowo nie został podpisany – miał być głosem zbiorowego „Iwana” – zarazem bohatera poematu⁶³. Kulminacyjnym momentem walki obu sił są swoiste „mistrzostwa światowej walki klas”. Do tego pojedynku staje dwóch przeciwników: prosty Iwan, szczerzy komunista (jeden ze 150 000 000 milionów radzieckich obywateli) i Wodrow Wilson, ówczesny prezydent USA. Iwan nie musi się obawiać, że ma przed sobą przywódcę silnego państwa – sam przystępuje do ataku, uskrzydłony wiarą w potęgę komunizmu i radziecką moralnością. Obraz Wilsona jest satyryczny i prześmiewczy, jak przystało na – według słów Lenina – „zwierza imperializmu”. Walka Iwana z Wilsonem została wpleciona w znane w literaturze światowej motywy zaczerpnięte z Biblii czy mitologii (koń trojański), ale także z zakorzenionych w kulturze rosyjskiej bylin. Ostatecznie zwycięża naród radziecki („Iwan”) – „zwycięża przyszłość”. Ostatni rozdział poematu to obraz przyszłości – święta setnej rocznicy rewolucji październikowej. Krytycy podkreślają, że Majakowski długo pracował nad *150 000 000* i choć jasno sprecyzował cel poematu – heroiczną walkę w obronie socjalizmu – to nie udało mu się osiągnąć doskonałości w środkach artystycznych, a sam utwór jest zagmatwany i trudny w odbiorze⁶⁴. Lenin, przeczytawszy utwór, przesłany przez Majakowskiego z dedykacją dla „towarzysza Lenina” powiedział:

A wiecie, to bardzo ciekawa literatura. to szczególny rodzaj komunizmu. To komunizm chulikański.⁶⁵

Z utożsamianymi z głównym wrogiem proletariatu Stanami Zjednoczonymi artysta postanowił się zapoznać osobiście w 1925 roku. Wymownym podsumowaniem wojaży i wrażeń z USA był późniejszy wiersz pod wymownym tytułem *Syphilis*. Gniewny, zięjący ogniem nienawiści do świata kapitalistycznego poeta zjawił się na granicy meksykańsko-amerykańskiej w lipcu 1925 roku. Władze amerykańskie z dużą nieufnością odniosły się do podróżnika, co było o tyle uzasadnione, że Majakowski podróżował od jednego ośrodka amerykańskich komunistów do drugiego i wywoływał niepokój służb bezpieczeństwa. Na pocie, zafascynowanym prze-

⁶³ W. Woroszyński, *op. cit.*, s. 313.

⁶⁴ A. Колосков, *op. cit.*, s. 195.

⁶⁵ Cyt. za: W. Woroszyński, *op. cit.*, s. 331.

cież techniką i mechanizacją, Stany musiały wywołać duże wrażenie. Mimo stwierdzenia zniszczenia w USA pierwotnego „futuryzmu gołej techniki”, twórca zachwycał się metropoliami i industrializacją. Majakowski nawet tego nie ukrywał, jednocześnie podkreślając wyższość ustroju komunistycznego:

Я в восторге
от Нью-Йорка города.
Но
кепчонку
не сдерну с виска.
У советских
собственная гордость:
на буржуев
смотрим свысока.⁶⁶

Całość uwag na temat ustroju i życia w Ameryce Majakowski zawarł w książce *Moje odkrycie Ameryki*. Kołoskow komentując tę publikację stwierdza: „Książka Majakowskiego *Moje odkrycie Ameryki* razem z jego wierszami o Ameryce odegrała niemałą rolę w walce przeciw kłamliwej amerykańskiej propagandzie, dążącej do oczernienia Kraju Rad i wychwalania swojego amerykańskiego ‘raju’”⁶⁷.

W 1927 roku mijała dziesiąta rocznica bolszewickiego przewrotu. Na tę okoliczność Majakowski przygotowywał kolejny duży poemat – *Dobrze! Poemat październikowy*. Początkowo zamierzał on napisać sztukę, ale ostatecznie powstała druga „wielka oda” poety na cześć ojczystego ZSRR. W tym czasie grupa Majakowskiego „Nowy LEF” głosi hasła twórczości aktualnej i użytkowej – poemat *Dobrze!* porównany został do depešy, sygnalizującej fakty⁶⁸. Patetyczny, patriotyczny utwór miał przynieść pocie kolejną falę uwielbienia i powszechny zachwyt odbiorców. Kołoskow pisał, że „treść poematu, jego ogromny patriotyczny patos i natchnione deklamacje Majakowskiego wszędzie wywoływały ogromne wrażenie na słuchaczach. (...) Poemat *Dobrze!* wy-

⁶⁶ В. Маяковский, *Бродвей*, <http://az.lib.ru/m/majakowskij_w_w/text_0520.shtml> (20.02.2012)

⁶⁷ А. Колосков, *op. cit.*, s. 310.

⁶⁸ W. Woroszyński, *op. cit.*, s. 547.

wolował zachwyty i wdzięczność poecie w najróżniejszych kręgach radzieckiego społeczeństwa.”⁶⁹ Celem Majakowskiego było poruszenie odbiorców, wywołanie w nich uczucia dumy i miłości do radzieckiej ojczyzny, która zrodziła się w wyniku zwycięstwa bolszewickiego zamachu stanu. Właściwie każda rocznica Października była w jakiś sposób uhonorowana w twórczości Majakowskiego. Na pierwszą rocznicę napisał *Misterium buffo*, na drugą *Październikowe czastuszki*, na trzecią – nową redakcją *Misterium*. *Dobrze!* to kolejny z serii utworów na zamówienie władz mających na celu budowę nowej świadomości społecznej i tworzenie mitu rewolucji październikowej. Oparty na fałszu poemat, podobnie jak inne pseudohistoryczne utwory radzieckich twórców, kreował wyobrażenie o heroicznej walce społeczeństwa o wprowadzenie ustroju komunistycznego. W radzieckiej literaturze przedmiotu tak komentowano utwór: „Poemat *Dobrze!* poświęcony jest wydarzeniom Wielkiej Październikowej Rewolucji Socjalistycznej. Mówi o heroicznej walce naszego ludu [„z Leninem na czole i naganem w dłoń” – jak pisze Majakowski – przyp. R.C.] pod kierownictwem Partii Komunistycznej za władzę Rad, za wolność i niezawisłość państwa radzieckiego, za zwycięstwo komunizmu.”⁷⁰ Łunaczarski w chwili ukazania się utworu stwierdził, iż

Majakowski stworzył na cześć dziesięciolecia Października poemat, który winniśmy przyjąć jako wspaniałą fanfarę na cześć naszego święta, fanfarę, w której nie ma ani jednej fałszywej nuty.⁷¹

W pierwszych słowach poematu Majakowski stwierdza, że chce być wierny prawdzie, wydarzeniom historycznym. Włącza przy tym do treści to, co widział sam, będąc świadkiem walki o ustanowienie dyktatury proletariatu. Majakowski kreśli obraz przedrewolucyjnych stosunków społecznych, których nieludzki stan doprowadził do gniewu mas i rewolucji. Kolejne części poematu to, jak pisał Kołoskow „heroiczny szlak narodu radzieckiego od pierwszych dni rewolucji do pierwszych zwycięstw, odniesionych w

⁶⁹ A. Колосков, *op. cit.*, s. 395.

⁷⁰ *Ibidem*, s. 367.

⁷¹ Cyt. za: W. Woroszyński, *op. cit.*, s. 555.

walce za socjalistyczną przebudowę naszego kraju⁷². W poemacie pojawia się ważny element, który wpisał się na długie lata w radziecką rzeczywistość – tak zwane *субботники*. Im też poświęcony został cały rozdział poematu *Dobrze!* Pokazani zostali komuniści na *субботниках*, gdzie wspólna pracą pracują dla powszechnego dobra – budują poczucie wspólnej własności (*народной собственности*). Tutaj też pada swoista definicja socjalizmu:

— Что?
Социализм;
свободно
собиравшихся людей.⁷³

Tym samym Majakowski demaskował rzekomą obłudę kapitalistycznego, interesownego świata kapitalistów i triumf socjalistycznej ojczyzny ludzi pracy. Przy tym praca, choć niesie radość, nie jest dla ludzi radzieckich czymś łatwym. Majakowski jest świadom ogromnego wysiłku i poświęcenia dla ojczyzny:

От боя к труду —
от труда
до атак —
в голоде,
в холоде
и нагоде
держали
взятое
да так,
что кровь
выступала из-под ногтей.⁷⁴

Ostatnie dwa lata przed śmiercią to dla Majakowskiego czas podsumowań. Chcąc dokonać retrospekcji 20 lat pracy twórczej urządził swoją wystawę. Ze względu na to, że był – mimo niewątpliwych zasług dla władzy radzieckiej – na podejrzanym marginesie oficjalnego życia literackiego, zdecydował się wstąpić do

⁷² А. Колосков, *op. cit.*, s. 372.

⁷³ В. Маяковский, *Хорошо! Октябрьская поэма*, <http://az.lib.ru/m/majakowskij_w_w/text_0600.shtml> (20.02.2012)

⁷⁴ Cyt. za: *Ibidem*, s. 378.

RAPPu – Rosyjskiej Asocjacji Pisarzy Proletariackich. Bliscy przyjaciele Majakowskiego odwrócili się w tym czasie od niego, a sam twórca coraz bardziej odczuwał dolegliwości związane z chorobą gardła. Nawet kierownictwo RAPPu powitało w swym składzie nobliwego członka z pewnym zakłopotaniem. Jurij Libieński pisał o RAPPie: „obawialiśmy się, że nasza łódeczka nie wytrzyma takiego słonia”⁷⁵. Jeden z ostatnich utworów Majakowskiego *Na cały głos* jest swoistą odezwą do „szanownych towarzyszy potomków”. Także w nim nie mogło obyć się bez odwołań do socjalizmu, który przez całe życie towarzyszył twórcom. Widać tu jasne przesłanie kontynuacji dzieła Marksa, do którego towarzysze-rewolucjoniści (a pośród nich i Majakowski) odwoływali się jako do bezwzględniego autorytetu.

Мы открывали	Маркса
как в доме	каждый том,
но без чтения	собственном
в каком идти	мы открываем ставни,
	мы разбирались в том,
	в каком сражаться стане. ⁷⁶

Prawdopodobnie tragiczny koniec życia pierwszego radzieckiego twórcy miał głównie przesłanki osobiste. Nieszczęśliwa miłość do kobiety zwyciężyła z miłością do obłudnej ideologii. Włodzimierz Majakowski został znaleziony ze śmiertelną raną postrzałową w dniu 14 kwietnia 1930 roku.

Prześledzenie losów Włodzimierza Majakowskiego pozwala na stwierdzenie pełnego zaangażowania twórcy w działalność polityczną, przy czym z zachowaniem indywidualnego charakteru twórczości i podkreślania poetyckiego „ja”. Związek twórcy z polityką i ideologią socjalistyczną (marksistowsko-leninowską) nie jest jednak jedyną cechą jego dzieł. Majakowski przeszedł dłu-

⁷⁵ W. Woroszyński, *op. cit.*, s. 647.

⁷⁶ В. Маяковский, *Во весь голос*, <http://az.lib.ru/m/majakowskij_w_w/text_0690.shtml> (20.02.2012)

gą drogę twórczą: w pierwszym etapie związany był z kierunkiem apolitycznej poezji, operującej głównie formą, spychając treść na dalszy plan. Kolejnym etapem twórczości był totalny konflikt z otaczającym światem: wyraźnie widać bunt przeciwko burżuazji i klasie wyzyskiwaczy („sytych”) – w tym czasie powstaje *Włodzimierz Majakowski* oraz *Obłok w spodniach*. Dopiero trzeci okres twórczości Majakowskiego to oddanie się na użytek awangardy heroldów spod czerwonego sztandaru, choć niepozbowione pewnych napięć, wynikających z dumy i pychy Majakowskiego⁷⁷. Za otwartą należy uznać kwestię autentyczności zaangażowania artysty w socjalizm i szczerść jego politycznych wyznań.

Badacze radzieccy podkreślali, że ani porzucenie pracy partyjnej na czas nauki, ani artystyczna przynależność do futurystów nie wpłynęły na osłabienie komunistycznych przekonań Majakowskiego. Pasja do rewolucji, niszczenia poprzedniego ustroju i zasad społecznych miała być widoczna u niego już od czasów rewolucji 1905 roku. Od tamtego czasu Majakowski związał się z ruchem socjalistycznym w jego radykalnym, bolszewickim wydaniu. Po zwycięstwie nowej władzy poeta stanął na czele prądu zmierzającego do wykreowania sztuki na służbie ideologii – socrealizmu. Dla Majakowskiego znaczenie miała tylko agitacyjna, socjalistyczna treść utworów. Jak stwierdzał:

Форма у меня в руках. Переложить на свой язык — это пустяки, главным стало содержание.⁷⁸

Zdobyta sława oraz indywidualne cechy charakteru, jak pycha i nieskromność mogły lec u źródeł politycznego zaangażowania Majakowskiego. Bycie na służbie totalitarnej ideologii niewątpliwie kłóciło się z niepokorną naturą twórcy, jednak dawało określone profity finansowe i pozwalało na funkcjonowanie w środowisku artystycznym. Z pewnością zawężanie analizy twórczości Włodzimierza Majakowskiego tylko i wyłącznie do roli narzędzia propagandy bolszewizmu deprecjonuje zarówno jego dokonania, jak i nowatorski charakter twórczych poszukiwań. Witold Parniewski

⁷⁷ W. Parniewski, *Nad twórczością Włodzimierza Majakowskiego* [w:] J. Orłowski, A. Kmita (red.), *O literaturze rosyjskiej. Wybór artykułów z czasopisma „Język rosyjski”*, Warszawa 1987, s. 64-72.

⁷⁸ E. Наумов, *op. cit.*, s. 186-187.

określa powyższy stan jako jeden z wymiarów tragizmu losów Majakowskiego. Tragizm towarzyszył mu, tak jak towarzyszy wszystkim maksymalistom, idealistom poszukującym prawdziwej miłości, prawdziwej sztuki. Przytoczony polski badacz stwierdza ponadto, że

tragedia Majakowskiego polegała na tym, że splycono jego dzieło, bardzo często traktując je instrumentalnie, jako argument w walce o doraźne cele polityczne, czego co prawda domagał się, ale i zarazem – jak się wydaje – niezwykle obawiał. Majakowski wraz z całym swoim dorobkiem *to żaden argument, i nigdy nie da się go uladzić...*⁷⁹

Twórczość Włodzimierza Majakowskiego to także tragiczne świadectwo epoki poważnych przemian społeczno-politycznych. Majakowski skorzystał w pewien sposób na częściowej zbieżności postulatów twórczych futurystów i nowej sztuki radzieckiej. Ten eklektyzm i włączenie do swojej twórczości kwestii politycznych umożliwiło artyście na zrobienie kariery. Pytanie, czy Majakowski do końca był futurystą jest ważne między innymi w kontekście okoliczności śmierci poety, wciąż budząc dyskusję literaturoznawców⁸⁰.

Владимир Маяковский и социализм

В статье представлено место политической мысли большевизма в творчестве Владимира Маяковского. Используя диахронический подход, было проанализировано литературное участие Маяковского в революционных переменах в России в начале 20-го века и неоднозначное отношение артиста к большевизму.

Ключевые слова: Владимир Маяковский, социализм, большевизм, Советский Союз

Vladimir Mayakovsky and the Socialism

The article presents the place of Bolshevik political thought in the Vladimir Mayakovsky's works. Using the diachronic approach the literary

⁷⁹ W. Parniewski, *op. cit.*, s. 71-72.

⁸⁰ И. Вишневская, *Как живой с живыми говоря...*, „Театральная жизнь” 2000, nr 1, s. 12-13; А. Михайлов, *Маяковский и его критики*, „Независимая газета” z dn. 20.05.2000 г.

commitment of Mayakovsky to the revolutionary changes was analyzed as well as his ambiguous attitude towards bolshevism.

Key words: Vladimir Mayakovsky, Socialism, Bolshevism, Soviet Union

Rafał Czachor – doktor nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce, absolwent stosunków międzynarodowych i filologii słowiańskiej. Adiunkt w Dolnośląskiej Wyższej Szkole Przedsiębiorczości i Techniki w Polkowicach. Główny obszar badawczy: przekształcenia społeczno-polityczne państw obszaru post-radzieckiego.